“MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJTIMOIY MOSLASHUV JARAYONI HAQIDA OLIMLARNING QARASHLARI”

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Ostanayeva Nafisa Zuxriddin qizi
2-kurs magistranti
(*nafisaostanayeva@gmail.com*)

Annotatsiya

Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy moslashuv jarayonining mazmuni va mohiyati hamda ushbu jarayon yuzasidan olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinadi. Xususan, L.S. Vygotskiy, J. Piaget, A.N. Leontyev, Sh.A. Amonashvili va boshqa pedagog-psixologlarning ijtimoiy moslashuvga oid nazariyalari yoritilgan. Shuningdek, bolalarning jamiyatga moslashuvi, muloqot madaniyati, hissiy rivojlanishi va ijtimoiy tajriba orttirishida o‘yin faoliyatining ahamiyati ochib berilgan. Maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ijtimoiy moslashuvni rivojlantirishning samarali pedagogik usullari ham ko‘rib chiqilgan.

Аннотация

В данной статье анализируются научные взгляды ученых на процесс социальной адаптации детей дошкольного возраста. Особое внимание уделяется теориям Л.С. Выготского, Ж. Пиаже, А.Н. Леонтьева, Ш.А. Амонашвили и других педагогов-психологов. Освещаются вопросы социальной адаптации, развития коммуникативных навыков, эмоционального воспитания и роли игровой деятельности в формировании социального опыта детей. Также рассматриваются эффективные педагогические методы развития социальной

адаптации в дошкольных образовательных организациях.

Abstract

This article analyzes scholars' views on the process of social adaptation in preschool children. Particular attention is paid to the theories of L.S. Vygotsky, J. Piaget, A.N. Leontiev, Sh.A. Amonashvili, and other pedagogical psychologists. The article highlights the importance of communication skills, emotional development, and play activities in the social adaptation of preschool children. Effective pedagogical methods for developing social adaptation in preschool educational institutions are also discussed.

Kalit so‘zlar

ijtimoiy moslashuv, maktabgacha yosh, ijtimoiy rivojlanish, pedagogik yondashuv, psixologik rivojlanish, o‘yin faoliyati, muloqot ko‘nikmasi, hissiy rivojlanish, bola shaxsi, ijtimoiy muhit, pedagog-psixologlar, tarbiyachi, ota-ona hamkorligi.

Kirish

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti va ta’lim tizimidagi islohotlar inson shaxsining har tomonlama rivojlanishini talab etmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy moslashuv jarayoni dolzarb pedagogik va psixologik muammolardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Chunki aynan shu davrda bolaning shaxs sifatida shakllanishi, ijtimoiy muhitga moslashuvi, muloqotga kirishishi va jamiyat qoidalarini o‘zlashtirishi boshlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy moslashuv jarayoni bolaning kelajakdagi ta’lim faoliyati, tengdoshlari bilan munosabati hamda jamiyatdagi o‘rnini belgilovchi

muhim omil hisoblanadi. Shu sababli mazkur masala ko‘plab pedagog va psixolog olimlar tomonidan ilmiy jihatdan o‘rganilgan.

Ijtimoiy moslashuv bolaning ijtimoiy muhit talablariga mos ravishda xulq-atvorni shakllantirishi, muloqotga kirishishi, hissiy holatini boshqarishi va jamoadagi o‘rnini topa olishini anglatadi. Bu jarayon oilada, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida hamda jamiyatda amalga oshadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy moslashuv jarayoni haqida olimlarning ilmiy qarashlarini tahlil qilish va ularning pedagogik ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Asosiy qism

Ijtimoiy moslashuv tushunchasining ilmiy mohiyati

“Ijtimoiy moslashuv” tushunchasi psixologiya va pedagogika fanlarida keng qo‘llaniladi. Ushbu tushuncha shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy talablar, qoidalar va muhitga moslashuvi jarayonini anglatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy moslashuv jarayoni bolaning yangi muhitga kirishi, tengdoshlari va kattalar bilan muloqot o‘rnatishi hamda ijtimoiy tajriba orttirishi orqali namoyon bo‘ladi.

Psixologlarning fikricha, ijtimoiy moslashuv bolaning ruhiy holati, hissiy barqarorligi va shaxsiy rivojlanishi bilan uzviy bog‘liqdir. Bola ijtimoiy muhitga qanchalik muvaffaqiyatli moslashsa, uning kelajakdagi faoliyati va o‘ziga bo‘lgan ishonchi shunchalik yuqori bo‘ladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy moslashuv quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

- tengdoshlari bilan muloqot qilish;
- jamoa qoidalariga rioya etish;
- hissiyotlarni boshqarish;
- kattalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish;
- o‘z fikrini erkin ifoda etish;
- hamkorlikda faoliyat olib borish.

L.S. Vygotskiyning ijtimoiy moslashuv haqidagi qarashlari

Mashhur rus psixologi L.S. Vygotskiy bolaning rivojlanishida ijtimoiy muhitning roliga katta ahamiyat bergan. Olimning ta’kidlashicha, bolaning psixik rivojlanishi avvalo ijtimoiy faoliyat orqali amalga oshadi. Bola kattalar va tengdoshlari bilan muloqot jarayonida yangi bilim va ko‘nikmalarni egallaydi.

Vygotskiy “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasida bolaning imkoniyatlarini rivojlantirishda kattalar yordami muhim ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, tarbiyachi va ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi orqali bola ijtimoiy qoidalarga moslashadi va jamiyat talablarini o‘zlashtiradi.

Olim o‘yin faoliyatiga ham alohida e’tibor qaratgan. Chunki o‘yin orqali bola kattalar hayotini aks ettiradi, ijtimoiy rollarni bajaradi va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

J. Piagetning qarashlari

Shveysariyalik psixolog Jan Piaget bolalar tafakkuri va ijtimoiy rivojlanishini bosqichma-bosqich o‘rgangan. Uning fikricha, maktabgacha yoshdagi bolalar egotsentrik fikrlashdan asta-sekin ijtimoiy fikrlashga o‘tadi.

Piaget bolalar o‘yin faoliyati davomida jamiyat qoidalarini o‘zlashtirishini ta’kidlaydi.

Ayniqsa, guruhli o‘yinlar bolalarda hamkorlik, navbat kutish, boshqalarning fikrini inobatga olish kabi ijtimoiy ko‘nikmalarni shakllantiradi.

Olimning qarashlariga ko‘ra, bolaning ijtimoiy moslashuvi uning aqliy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Bola atrofdagi hodisalarni anglash orqali o‘z xatti-harakatlarini boshqarishni o‘rganadi.

A.N. Leontyevning faoliyat nazariyasi

A.N. Leontyev bola rivojlanishida faoliyatning muhim o‘rin tutishini ta’kidlagan. Olimning fikricha, bola faoliyat jarayonida jamiyat tajribasini egallaydi va ijtimoiylashadi.

Maktabgacha yoshda asosiy faoliyat turi o‘yin hisoblanadi. O‘yin davomida bola turli ijtimoiy vaziyatlarni o‘zlashtiradi, muloqot qiladi va o‘z xulqini boshqarishni o‘rganadi. Leontyev faoliyat orqali bolaning hissiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishi ta’minlanishini qayd etadi.

Sh.A. Amonashvilining pedagogik qarashlari

Sh.A. Amonashvili insonparvar pedagogika asoschisi sifatida bolaga individual yondashuvni ilgari surgan. Uning fikricha, bolaga mehr, hurmat va ishonch asosida munosabatda bo‘lish uning ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Amonashvili bolalarda erkin fikrlash, muloqot qilish va o‘zini namoyon etish imkoniyatini yaratish zarurligini ta’kidlaydi. Tarbiyachi bolaning ichki dunyosini tushunishi, unga hissiy qo‘llab-quvvatlash ko‘rsatishi kerak.

Olimning fikricha, ijobiy pedagogik muhit bolalarda o‘ziga ishonchni shakllantiradi va jamiyatga moslashuvini yengillashtiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy moslashuvning ahamiyati

Ijtimoiy moslashuv bolaning kelajakdagi hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha yoshda shakllangan muloqot madaniyati, ijtimoiy ko‘nikmalar va hissiy barqarorlik bolaning maktab ta’limiga tayyorligiga yordam beradi.

Ijtimoiy moslashgan bola:

- tengdoshlari bilan tez til topishadi;
- o‘z hissiyotlarini boshqara oladi;
- guruh faoliyatida faol ishtirok etadi;
- mustaqil qaror qabul qilishga intiladi;
- ijtimoiy qoidalarga amal qiladi.

Aksincha, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar bolalarda tortinchoqlik, tajovuzkorlik, qo‘rquv yoki muloqot muammolarini yuzaga keltirishi mumkin.

Ijtimoiy moslashuvni rivojlantirish metodlari

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning ijtimoiy moslashuvini rivojlantirish uchun turli pedagogik metodlardan foydalaniladi.

Rolli o‘yinlar

Rolli o‘yinlar bolalarning ijtimoiy tajriba orttirishida muhim vosita hisoblanadi. “Shifoxona”, “Do‘kon”, “Bog‘cha”, “Oila” kabi o‘yinlar orqali bolalar turli ijtimoiy rollarni bajaradilar.

Jamoaviy mashg‘ulotlar

Jamoada bajariladigan topshiriqlar bolalarda hamkorlik, bir-birini tinglash va yordam

berish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Ertak terapiyasi

Ertaklar orqali bolalarda yaxshilik, mehribonlik, do‘stlik kabi ijtimoiy qadriyatlar shakllanadi.

Musiqiy va ijodiy faoliyat

Qo‘shiq aytish, rasm chizish, sahna ko‘rinishlari bolalarning hissiy holatini yaxshilaydi va muloqotga kirishishini osonlashtiradi.

Tarbiyachi va ota-onalarning roli

Bolalarning ijtimoiy moslashuvida tarbiyachi va ota-onalar muhim o‘rin tutadi. Tarbiyachi guruhda qulay psixologik muhit yaratishi, bolalarni rag‘batlantirishi va individual yondashuv asosida ishlashi kerak.

Ota-onalar esa bolaga mehr berishi, uni tinglashi va mustaqil fikrlashiga imkon yaratishi zarur. Oiladagi sog‘lom muhit bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Tarbiyachi va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik bolalarning ijtimoiy moslashuv jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy moslashuv jarayoni shaxs rivojlanishining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu jarayon bolaning jamiyatga moslashuvi, muloqot ko‘nikmalarining shakllanishi va hissiy rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

L.S. Vygotskiy, J. Piaget, A.N. Leontyev, Sh.A. Amonashvili kabi olimlarning ilmiy qarashlari ijtimoiy moslashuvning nazariy va amaliy asoslarini yoritib beradi. Ularning fikrlariga ko‘ra, bolaning ijtimoiy rivojlanishi muloqot, faoliyat va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liqdir.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida rolli o‘yinlar, jamoaviy mashg‘ulotlar, ijodiy faoliyatlar va ijobiy pedagogik muhit yaratish orqali bolalarning ijtimoiy moslashuvini samarali rivojlantirish mumkin. Shu bilan birga, ota-onalar va tarbiyachilar hamkorligi bolaning har tomonlama rivojlanishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish to‘g‘risida”gi qarori. — Toshkent, 2019.
2. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. — Moskva: Pedagogika, 1991.
3. Piaget J. The Psychology of the Child. — New York: Basic Books, 1969.
4. Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. — Moskva: Smysl, 1977.
5. Amonashvili Sh.A. Insonparvar pedagogika asoslari. — Tbilisi, 1990.
6. Karimova V.M. Bolalar psixologiyasi. — Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
7. Mavlonova R.A. Pedagogika. — Toshkent: Fan, 2012.
8. Ochildiyeva D. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. — Toshkent, 2020.
9. Berk L.E. Child Development. — Boston: Pearson Education, 2013.
10. Bronson M. Self-Regulation in Early Childhood. — New York: Guilford Press, 2000.
11. Copple C., Bredekamp S. Developmentally Appropriate Practice in Early Childhood Programs. — Washington DC, 2009.
12. Denham S.A. Social and Emotional Prevention and Intervention Programming for Preschoolers. — New York: Springer, 2003.

13. Ginsburg K.R. The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development // Pediatrics, 2007.
14. www.edu.uz — O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi rasmiy sayti.